

Мандриченко Ж.В.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального процесу
Національний університет «Одеська юридична академія»*

ВНЕСОК ФАХІВЦІВ З ТЕОРІЇ ПРАВА У РОЗВИТОК АДМІНІСТРАТИВНОЇ АКСІОЛОГІЇ: ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ІЄРАРХІЇ ЦІННОСТЕЙ

Вступ. Розвиток демократичних процесів в Україні вимагає наявності ефективного та справедливого публічного управління – такого, яке відповідало б сучасним демократичним стандартам. Наукове забезпечення цих процесів можливо за допомогою поєднання зусиль фахівців як з адміністративного права, так і з теорії держави і права – у різних сферах, у тому числі, у сфері адміністративно-правової аксіології.

Зокрема, теоретики права досліджують, які цінності мають бути інтегровані в адміністративне право для підтримки демократії та захисту прав людини. А фахівці з адміністративного права інтерпретують зміст цих цінностей, виходячи з особливостей предмету правового регулювання галузі адміністративного права, та ґрунтують на них свої розробки.

Також слід взяти до уваги такі сучасні виклики, як цифровізація, екологічні проблеми та соціальна нерівність, – вони вимагають інноваційних підходів до правового регулювання. Теоретики права розробляють нові концепції та методи, які можуть бути впроваджені в адміністративне право для ефективного вирішення цих проблем.

Огляд останніх досліджень. Варто зауважити, що у публічному праві питанню цінностей приділяється доволі небагато уваги, і як правило, не на монографічному рівні, а на рівні статей у наукових фахових виданнях (дивись, наприклад [1–6]).

У зв'язку з цим стаття є внеском у привернення наукового інтересу до дослідження тео-

ретичних питань адміністративно-правової аксіології.

Мета статті. Це проаналізувати теоретичні підходи до ієрархії цінностей права, виявити основні закономірності, що забезпечують справедливе суспільство, та запропонувати шляхи застосування цих закономірностей в адміністративному праві України.

Виклад основних положень. У процесі аналізу монографічного дослідження К.В. Горобця, слід звернути увагу на те, що його назва вказує на фокус на сукупності, системі цінностей – інакше на їхній аксіосфері. Тому важливими та перспективними для науки адміністративного права України є те, як же саме підходить автор до визначення ієрархії цінностей в їхній системі. Відповідним напрацюванням присвячено окремий підрозділ аналізованого дослідження – а саме, підрозділ 2.1.2 «Цінності права як блага. Ієрархія цінностей права».

Варто погодитись з тим, як автор констатує «стан речей» у цій сфері. Він починає з вихідної тези, відповідно до якої «ієрархія ціннісних компонентів права є унікальною для кожного окремого суспільства, в конкретний історичний період» [7, с. 29]. Це особливо важливо для адміністративного права України, оскільки специфічні цінності та пріоритети українського суспільства впливають на формування та розвиток адміністративного права в країні. Унікальність історичного та соціокультурного контексту визначає, які цінності стають ключовими в публічному управлінні та регулюванні відносин між державою

і громадянами, що сприяє більш ефективному і відповідальному публічному управлінню.

До того ж, автор влучно узагальнює, що «фактично, кожен дослідник, що використовує аксіологічний підхід, має власну ціннісну ієрархію, ціннісні установки та, як наслідок, – ціннісне бачення права» [7, с. 36]. Це підкреслює суб'єктивність та індивідуальність аксіологічного аналізу, що може збагачувати наукову дискусію різноманітними перспективами та підходами до розуміння правових явищ.

Автор продовжує: «це дійсно так, але визнання інтерсуб'єктної природи правових цінностей дозволяє обґрунтувати їх міжперсональну та надособистісну природу, оскільки кожен суб'єкт знаходиться в межах більш загальної спільноти, що детермінує його бачення права та держави визнаними цінностями» [7, с. 36]. Це твердження викликає кілька міркувань.

Ця цитата підкреслює важливий аспект аксіології права: хоча кожен дослідник може мати власну ціннісну ієрархію, їхнє бачення не є повністю ізольованим, а формується під впливом загальної спільноти та визнаних у ній цінностей.

Інтерсуб'єктна природа правових цінностей означає, що ці цінності є результатом колективного консенсусу та соціальної взаємодії. Вони «перевищують» особисті погляди окремих індивідів і мають значення для ширшого кола людей. Це дозволяє правовим цінностям бути стабільними та прийнятними для більшості членів суспільства (а відповідно – також і для держави, і для громадянського суспільства), забезпечуючи таким чином ефективне функціонування національної системи права.

Ця концепція є особливо важливою для адміністративної аксіології з кількох причин.

Понад усе, слід взяти до уваги пануючу на сучасному етапі розвитку науки адміністративного права тенденцію європеїзації, а в її межах – уніфікації стандартів публічного управління: Інтерсуб'єктна природа пра-

вових цінностей допомагає встановлювати «спільні», уніфіковані стандарти та принципи, які застосовуються у публічному управлінні. Це сприяє послідовності та передбачуваності в адміністративних процедурах та рішеннях органів публічної влади.

Важливу роль на сучасному етапі існування держави та суспільства також відіграють легітимність та довіра. Важливо підкреслити, що саме визнання правових цінностей, що формуються колективно, сприяє легітимності адміністративних дій та рішень. Коли громадяни бачать, що органи публічної влади керуються загально визнаними цінностями, це підвищує їх довіру до відповідних інститутів.

Постійні наукові дискусії викликає таке оціночне поняття, як «ефективність публічного управління». Дійсно, критерії ефективності не є чіткими, однак спільні цінності та принципи дозволяють органам публічної влади ефективніше комунікувати та співпрацювати з громадянами. Це сприяє розв'язанню конфліктів у правовому полі, ухваленню рішень та забезпеченню справедливості у публічному управлінні.

Нарешті, починаючи з лютого 2022 року, важливими для подальшого розвитку адміністративно-правової аксіології в Україні стали адаптивність та інновації. З цієї точки зору, інтерсуб'єктність цінностей дозволяє галузі адміністративного права, а також і актам адміністративного законодавства, бути більш адаптивними до змін у державі та суспільстві. Оскільки цінності формуються у взаємодії з населенням країни, адміністративне право України може швидше реагувати на нові соціальні виклики та потреби, орієнтуючись саме на наявну ієрархію цінностей.

В якості проміжного висновку слід зазначити, що інтерсуб'єктна природа правових цінностей забезпечує ефективність публічного управління, роблячи його таким, що відповідає потребам і очікуванням суспільства.

К.В. Горобець погоджується з тим, що питання ієрархізації цінностей права є складним та на підставі аналізу наукової літератури

приходить до висновку, що доцільно вести мову про «п'ять основних закономірностей, що забезпечують справедливе суспільство».

Перша закономірність, на думку автора, має наступну формулу: «Кожна реалізована цінність знаходиться у ціннісному відношенні до будь-якої іншої реалізованої цінності» [7, с. 93]. Закономірність, яку описує К.В. Горобець, стосується ієрархії цінностей в суспільстві та їхнього взаємозв'язку. За цією закономірністю, кожна реалізована цінність (наприклад, справедливість) має знаходитися у відношенні до будь-якої іншої реалізованої цінності. Це означає, що в суспільстві існує певна система цінностей, яка є основою для формування системи права.

У контексті адміністративного права України ця закономірність набуває особливого значення, оскільки вона визначає, що всі норми, які регулюють діяльність органів публічної влади, мають ґрунтуватися на цінностях, які є взаємопов'язаними та мають певну ієрархію.

Ця закономірність також відображає ідею, що в суспільстві існує система цінностей, яка обумовлює правопорядок. В контексті адміністративного права в Україні вона може сприяти збалансованому регулюванню публічно-владних відносин, де кожне діяння (дія або бездіяльність) повинні відповідати не лише закону, а й цінностям галузі адміністративного права.

Отже, цитата вказує на важливість урахування ієрархії цінностей при формуванні і застосуванні адміністративного права, що сприяє подальшій розбудові правової держави в Україні.

Друга закономірність, на думку автора, може бути сформульована так: «Кожна реалізована цінність має право на повноту свого гідного існування та розвитку в межах загальної системи цінностей» [7, с. 93]. Закономірність, яку формулює К.В. Горобець, стосується гарантування повноти існування та розвитку кожної реалізованої цінності в межах загальної системи цінностей суспільства. Це озна-

чає, що будь-яка цінність, яка вже визнана і реалізована в суспільстві (наприклад, громадське здоров'я, екологічна безпека тощо), має право на повноцінне існування і можливість свого розвитку.

У контексті адміністративного права України ця закономірність надає важливий поштовх для подальшого удосконалення адміністративного законодавства та практики правозастосування. Так, органи публічної влади мають забезпечувати умови для реалізації кожної визнаної цінності, враховуючи її важливість для суспільства. Це означає, що ці органи мають забезпечувати не лише дотримання закону, а й підтримку цінностей, які формують основи системи права та гарантують інтереси громадян. А отже, ці органи мають орієнтуватися в ієрархії відповідних цінностей – саме тут стає у нагоді адміністративно-правова аксіологія як наука про цінності галузі адміністративного права.

Аналізована закономірність також визначає, що розвиток суспільства і правової системи повинен відбуватися у взаємодії з вже існуючими цінностями, уникаючи їхнього протистояння або ігнорування. Це сприяє стабільності і сталості у державному та суспільному розвитку.

Отже, цитата підкреслює важливість забезпечення повноти існування та розвитку всіх реалізованих цінностей в рамках загальної системи цінностей, що є актуальним для будь-якої демократичної та правової держави, включаючи Україну.

Третя закономірність, на думку К.В. Горобця, полягає у тому, що «Кожна реалізована цінність, у випадку порушення нормальних відносин з іншою цінністю, має право на відновлення рівноваги» [7, с. 93]. Цитата К.В. Горобця про третю закономірність стосується відновлення рівноваги між реалізованими цінностями у випадку їхнього порушення або конфлікту. Згідно з цією закономірністю, кожна цінність має право на відновлення нормальних відносин з іншими цінностями, якщо ці відносини порушені.

У контексті адміністративного права України ця закономірність має кілька важливих аспектів.

В якості першого аспекту можна розглянути регулювання конфліктів цінностей – у цілому, будь-яка ієрархія формується не як «самоціль», а з певною метою, і такою метою понад усе є допомога у розв’язанні конфліктів, що виникають між цінностями, здебільшого це відбувається у ході правозастосування. В адміністративному праві часто виникають конфлікти між різними цінностями, наприклад, між громадським здоров’ям та індивідуальним здоров’ям. Закономірність відновлення рівноваги вказує на необхідність розробки механізмів та процедур, які забезпечують вирішення конфліктів на основі справедливості та рівності.

Наступним аспектом є необхідність та важливість забезпечення прав і свобод особистості. Гарантування права особистості на захист її інтересів та цінностей у випадку конфлікту з іншими цінностями, які реалізовані у процесі правозастосування – на цьому наголошує теорія правової держави. Наприклад, це може включати захист прав на вільний доступ до інформації, права на справедливий судовий процес тощо.

Отже, третя закономірність в контексті адміністративного права України акцентує на необхідності відновлення рівноваги між цінностями, що забезпечує стабільність і справедливість у публічно-владних відносинах та в адміністративній практиці правозастосування загалом.

Наступна закономірність, на думку автора, полягає у тому, що «Відносини між реалізованими цінностями мають становити порядок соціальної справедливості та солідарності» [7, с. 93]. Закономірність, яку наводить автор про «порядок соціальної справедливості та солідарності» у відносинах між реалізованими цінностями, вказує на важливість побудови суспільства на основі принципів справедливості та взаємодопомоги.

До числа ключових аспектів цієї закономірності для адміністративного права України слід уважати належними наступні:

– соціальна справедливість: в адміністративному праві, як і в інших галузях права, соціальна справедливість визначається як забезпечення рівних можливостей, захисту прав менш захищених верств суспільства та боротьба з дискримінацією. Застосування цієї закономірності означає, що органи публічної влади мають забезпечувати реалізацію цінностей таким чином, щоб вони сприяли зміцненню справедливості у суспільстві;

– солідарність: аналізована закономірність підкреслює значення взаємодії та підтримки між різними соціальними групами та індивідами. В адміністративному праві це може означати створення механізмів, які забезпечують соціальну солідарність, наприклад, захист прав мігрантів, ветеранів та інших вразливих категорій населення;

– забезпечення правового порядку: для адміністративного права важливо, щоб відносини між цінностями дотримувались встановлених норм і логіки, що сприяє стабільності і прозорості у публічно-владних відносинах. Правоорядок, заснований на соціальній справедливості та солідарності, допомагає уникнути дискримінації у діях та рішеннях органів публічної влади.

Таким чином, аналізоване узагальнення К.В. Горобця підкреслює необхідність формування адміністративного права України за таким напрямом: ця галузь права не лише регулює публічно-владні відносини, а й сприяє побудові справедливого та солідарного суспільства. Це важливо для забезпечення гармонії та стабільності в державі, а також для захисту інтересів всіх громадян, незалежно від їхнього соціального статусу та інших характеристик.

Остання, п’ята закономірність, на думку автора, може бути узагальнена у такому реченні: «Відносини реалізованих цінностей визначаються мірою гідності, що належить кожній цінності» [7, с. 93]. Закономірність,

яку приводить К.В. Горобець, стверджує, що взаємини між реалізованими цінностями визначаються їхньою мірою гідності. Це означає, що кожна цінність має свою не лише свої сутність і зміст, але також і гідність, яка враховується у взаємодії з іншими цінностями в суспільстві.

В контексті адміністративного права України ця закономірність надає важливий вектор для постійного вдосконалення функціонування органів публічної влади.

В межах цього вектору – насамперед забезпечення гідності громадян. Адже адміністративне право традиційно має за мету забезпечення захисту гідності громадян у всіх аспектах їхньої взаємодії з органами публічної влади. Це означає, що публічно-владні дії мають враховувати не лише формальне дотримання закону, а й засоби та методи, які підтримують і захищають гідність особи. Також цей вектор охоплює і взаємну повагу до цінностей. Отже, цитата акцентує на важливості гідності кожної цінності у взаємодії з іншими, що має критичне значення для побудови справедливого, рівноправного та гуманного адміністративного права в Україні.

Висновки. Фраза «гідність цінностей» може викликати певні сумніви через свою абстрактність і нечіткість. Дійсно, гідність цінностей є поняттям, що складно виміряти або конкретизувати. Ось кілька аргументів проти використання цього поняття і застосування концепції людиноцентризму.

Насамперед, це об'єктивність і вимір гідності – точніше, проблематичність визначити це. Навіть сама по собі гідність цінностей є суб'єктивним поняттям, яке може розумітися по-різному різними людьми і в різних культурних контекстах. Вимірювати або

визначити її об'єктивно складно, що може призвести до непорозумінь у практичному застосуванні, якщо не взагалі неможливості практичної реалізації.

По-друге, це суб'єктивність оцінки: оцінка гідності цінностей може бути залежною від особистих переконань, культурних стереотипів або інших суб'єктивних чинників, що робить її нечіткою та надто варіативною. Навіть в межах однієї країни, навіть в межах однієї галузі права (у нашому випадку – галузі адміністративного права).

Нарешті, це потреба в чіткості і конкретності: в адміністративному праві важливо мати чіткі, об'єктивні і конкретні критерії для визначення прав і обов'язків усіх учасників правовідносин. Застосування відносної і суб'єктивної «гідності цінностей» може ускладнити реалізацію норм адміністративного права.

Варто зазначити, що в якості альтернативи зараз виступає (і, відповідно до тенденцій розвитку адміністративного законодавства, буде виступати також і у подальшому) концепція (доктрина) людиноцентризму, яка базується на захисті прав і інтересів особистості як основного пріоритету. Вона акцентує увагу на конкретних потребах і добробуті людей, забезпечуючи їхню повну реалізацію і захист у взаємодії з органами публічної влади.

Таким чином, замість абстрактних концепцій типу «гідність цінностей», застосування концепції людиноцентризму може забезпечити більш чітке, прозоре та справедливе правове середовище, де права та інтереси особистості є головним пріоритетом у функціонуванні органів публічної влади. У цьому і полягають перспективи подальших творчих розвідок у цьому напрямі.

Анотація

У статті розглянуто напрацювання К.В. Горобця, який узагальнив наявні роботи теоретиків права з аналізованого питання та погоджується з тим, що проблема ієрархізації цінностей права є складною. Він на підставі аналізу наукової літератури приходять до висновку, що доцільно вести мову про «п'ять основних закономірностей, що забезпечують справедливе суспільство».

У статті проаналізовано кожну з цих закономірностей з точки зору їхньої дотичності до адміністративно-правової аксіології.

Зазначено зауваження щодо останньої закономірності, яку приводить К.В. Горобець, стверджуючи, що взаємини між реалізованими цінностями визначаються їхньою мірою гідності. Це означає, що кожна цінність має свою не лише свої сутність і зміст, але також і гідність, яка враховується у взаємодії з іншими цінностями в суспільстві.

Фраза «гідність цінностей» може викликати певні сумніви через свою абстрактність і нечіткість. Дійсно, гідність цінностей є поняттям, що складно виміряти або конкретизувати. Ось кілька аргументів проти використання цього поняття і застосування концепції людиноцентризму.

Насамперед, це об'єктивність і вимір гідності – точніше, проблематичність визначити це. Навіть сама по собі гідність цінностей є суб'єктивним поняттям, яке може розумітися по-різному різними людьми і в різних культурних контекстах. Вимірювати або визначати її об'єктивно складно, що може призвести до непорозуміння у практичному застосуванні, якщо не взагалі неможливості практичної реалізації.

Варто зазначити, що в якості альтернативи зараз виступає (і, відповідно до тенденцій розвитку адміністративного законодавства, буде виступати також і у подальшому) концепція (доктрина) людиноцентризму, яка базується на захисті прав і інтересів особистості як основного пріоритету. Вона акцентує увагу на конкретних потребах і добробуті людей, забезпечуючи їхню повну реалізацію і захист у взаємодії з органами публічної влади.

Ключові слова: адміністративна аксіологія, правова аксіологія, аксіологія права, історичний розвиток, ієрархія цінностей.

Mandrychenko Zh.V. Contribution of legal theory experts to the development of administrative axiology: approaches to determining the hierarchy of values

Summary

The article examines the work of K.V. Gorobets, who summarised the existing works of legal theorists on the issue under consideration and agrees that the problem of hierarchisation of legal values is complex. Based on the analysis of scientific literature, the author concludes that it is advisable to talk about «five basic laws ensuring a just society».

The article analyses each of these laws in terms of their relevance to administrative and legal axiology.

The author makes a comment on the last regularity, which is cited by K.V. Gorobets, who argues that the relationship between the realised values is determined by their degree of dignity. This means that each value has its own not only its essence and content, but also its dignity, which is taken into account in interaction with other values in society.

The phrase «dignity of values» may raise some doubts due to its abstractness and vagueness. Indeed, the dignity of values is a concept that is difficult to measure or specify. Here are some arguments against using this concept and applying the concept of human centrism. First of all, it is the objectivity and dimension of dignity – or rather, the difficulty of defining it. Even the dignity of values itself is a subjective concept that can be understood differently by different people and in different cultural contexts. It is difficult to measure or define it objectively, which can lead to misunderstandings in practical application, if not to the impossibility of practical implementation.

It is worth noting that an alternative is currently being used (and, in accordance with the trends in the development of administrative legislation, will continue to be used) the concept (doctrine) of human centrism, which is based on the protection of the rights and interests of the individual as the

main priority. It focuses on the specific needs and well-being of people, ensuring their full realisation and protection in interaction with public authorities.

Key words: administrative axiology, legal axiology, axiology of law, historical development, hierarchy of values.

Список використаних джерел:

1. Лєгєзє Ю.О. Прєвє дитини в інформєцїйному цифровому просторї. *Law. State. Technology*. 2021. № 3. С. 79–83.
2. Лєгєзє Ю.О. Адмїнїстрєтївно-прєвєвє зєбєзпечєння бєзпєкї вєдєння публїчнїх інформєцїйнїх сєрвїсїв як склєдовє нєцїонєлїної бєзпєкї Укрєїнї. *Man and society in the dimensions of socio-cultural transformation : Scientific monograph*. Riga, Latvia : “Baltija Publishing”, 2022. Р. 6–21.
3. Mishyna N. Exploring theory-generating expert interviews: implementing ECtHR judgments by local and regional authorities. *Scientific Collection «InterConf+»*, 2024. № 46 (205). Р. 164–172.
4. Mishyna N. Combining municipalization of human rights and sustainable development: a comprehensive approach. *Scientific Collection «InterConf»*. 2024. № 204. Р. 165–167.
5. Qaracayev C. Local Self-government in the Republic of Azerbaijan: Problems of the Administrative Supervision. *Науковий вїсник Мїжнародного гуманїтарного унїверситету. Сєр.: Юрїспрудєнцїє*. 2022. № 57. С. 24–27.
6. Qaracayev C. Axiological Function of The Constitutional Court of The Republic of Azerbaijan. *Juris Europensis Scientia*. 2022. № 3. С. 135–138.
7. Горобєць К.В. Аксїосфєрє прєвє тє її кємпєнєнтї: дїс. ... канд. юрїд нєук. Одєсє, 2012. 206 с.